

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ЧИННИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ «ЗГОРИ»

©2018 ПЕЛЕХ О. Б.

УДК 338.12:330.1

Пелех О. Б. Еволюція поглядів на чинники економічного розвитку: теорії розвитку «згори»

Стаття має на меті проаналізувати, як розглядають чинники розвитку концепції та теорії економічного розвитку. Популярна серед закордонних науковців класифікація виділяє такі теоретичні концепції: теорії розвитку «згори», теорії розвитку «знизу» та нові теорії. Автор зосереджується на групі теорій, яку науковці називають «теорії розвитку «згори». Ці теорії пояснюють універсальні соціально-економічні механізми розвитку (неокласичні базові моделі), тлумачать розвиток як нелінійний процес, що розглядається як сукупність фаз (фазові моделі), описують тенденції диференціації та поляризації економічної активності в соціально-економічному просторі (теорії поляризації).

Ключові слова: економічний розвиток, чинники економічного розвитку, теорії економічного розвитку, розвиток «згори».

Рис.: 1. **Бібл.:** 19.

Пелех Оксана Богданівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Рівненський державний гуманітарний університет (вул. Степана Бандери, 12, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: peleho@ukr.net

УДК 338.12:330.1

Пелех О. Б. Эволюция взглядов на факторы экономического развития: теории развития «сверху»

Цель статьи – проанализировать, как рассматривают факторы развития концепции и теории экономического развития. Популярная среди зарубежных ученых классификация выделяет такие теоретические концепции: теории развития «сверху», теории развития «снизу» и новые теории. Автор концентрируется на группе теорий, которую ученые называют «теориями развития «сверху». Эти теории характеризуют универсальные социально-экономические механизмы развития (неоклассические базовые модели), объясняют развитие как неллинейный процесс, который понимается как совокупность фаз (фазовые модели), описывают тенденции дифференциации и поляризации экономической активности в социально-экономическом пространстве (теории поляризации).

Ключевые слова: экономическое развитие, факторы экономического развития, теории экономического развития, развитие «сверху».

Рис.: 1. **Библ.:** 19.

Пелех Оксана Богдановна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента, Ровенский государственный гуманитарный университет (ул. Степана Бандеры, 12, Ровно, 33028, Украина)

E-mail: peleho@ukr.net

UDC 338.12:330.1

Pelekh O. B. The Evolution of Views on the Factors of Economic Development: Theories of Development «From Above»

The article is aimed at analyzing how the factors of development of both conception and theory of economic development are considered. The classification that is popular among foreign scholars distinguishes such theoretical conceptions as: theories of development «from above», theories of development «from below», and new theories. The author concentrates on the group of theories, which scholars call «theories of development from above». These theories characterize the universal socio-economic mechanisms of development (neoclassical basic models), explain development as a nonlinear process which is understood as an aggregate of phases (phase models), describe tendencies of differentiation and polarization of economic activity in the socio-economic space (polarization theories).

Keywords: economic development, factors of economic development, theories of economic development, development «from above».

Fig.: 1. **Bibl.:** 19.

Pelekh Oksana B. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Rivne State Humanitarian University (12 Stepana Bandery Str., Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: peleho@ukr.net

Проблематика розвитку завжди цікавила економістів, однак як науковий напрям у рамках економічних наук вона виокремилася лише після Другої світової війни. П. Дещинський (P. Deszczyński) зауважує: «Величезне і прогресуюче розмаїття країн, що розвиваються, пошук багатьма з них власного шляху політичного й економічного розвитку, наявність у минулому біполярної системи міжнародних відносин, безперервна верифікація практикою теоретичних уявлень, поява нових явищ у міжнародних економічних відносинах, насамперед динамічних процесів глобалізації, стимулювала економістів створювати численні теорії, у яких аналізуються причини економічного становища цих країн» [10, s. 1]. Хоча, за підрахунками науковця, таких теорій розвитку на сьогодні понад 300, проте жодна з них так і не знайшла свого повноцінного підтвердження.

«Якщо проаналізувати нинішній доробок світової економічної думки, то не випадково такі доктрини, як, наприклад, лібералізм, меркантилізм, інституціоналізм, державний протекціонізм чи монетаризм

постали в цілком конкретних країнах і саме в той, а в не інший період. Вони віднайшли своє віддзеркалення у функціонуванні реальної економіки, оскільки з'явилися як наслідок змін у системі норм і засад розвитку економічної системи й були відповіддю на виклики тогочасних суб'єктів не тільки економічних, але й часто-густо політичних і суспільних» [11, s. 89]. До цього варто додати, що нові теорії розвитку завжди виникають із появою нових, або в результаті переосмислення наявних чинників, а також у процесі прояву нової взаємодії чинників із відповідним соціально-економічним середовищем. Відтак стає зрозумілим, що теорії розвитку можуть цілком адекватно пояснювати ту чи іншу конкретну соціально-економічну ситуацію. Водночас жодна з них не може дати належного сценарію майбутньої динаміки економічних процесів на всіх рівнях, аби завчасно прийняти ефективне

управлінське рішення чи запобігти появі певних негативних/катастрофічних явищ в економіці країни. Постає питання: як належним чином скористатися тим знанням, яке дають моделі економічного зростання для конкретних дослідницьких і практичних потреб?

Теоретичні підходи до вивчення структурних змін, зрушень і трансформацій висвітлені в працях таких зарубіжних дослідників, як Д. Белл, І. Валлерстайн, Є. Гайдар, Дж. Гелбрейт, Дж. Кейнс, М. Кондратьєв, Л. Мізес, Е. Тоффлер, М. Фрідмен, Е. Хансен, Й. Шумпетер. Серед вітчизняних науковців, які займалися проблематикою структурних трансформацій регіональної економіки, вивченням впливу структурних чинників, варто згадати насамперед М. Туган-Барановського, а також О. Алімова, Ю. Бажала, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Данилишина, С. Дорогунцова, І. Лукінова, Л. Шинкарук та ін.

Попри численність і різноплановість проведених досліджень, у працях вітчизняних і зарубіжних учених недостатньо дослідженими залишаються проблеми впливу структурних змін на розвиток економіки з огляду на сучасні тенденції розвитку.

Метою даного дослідження є аналіз спектра найпопулярніших теорій і моделей розвитку та виявлення того, як теорії трактують основні чинники й механізми розвитку. Ця стаття присвячена теоріям розвитку «згори».

Оскільки науковий доробок у сфері проблематики розвитку є значним, то виникає потреба його впорядкування. В економічній літературі теорії розвитку класифікуються за різними критеріями. Однією із найстаріших класифікацій є аксіологічно-історичний поділ теорій на дві групи [10, с. 2]: 1) група теорій ліберального плану, в основі яких лежить припущення, що інтереси суспільства й народів не протиставляються, а з огляду на тривалий період навіть гармонують; 2) теорії ліво-марксистського спрямування, які вбачають поглиблення відмінностей у розвитку різних держав, насамперед через загострення класових конфліктів, а для населення колоніальних територій також конфліктів національних. У західноєвропейській літературі часто теорії розвитку ділять на три групи (лінійні моделі економічного зростання, у яких економічний розвиток ототожнюється з економічним зростанням; структуралістичні моделі, які базуються на двосекторній структурі економіки; неокласичні теорії) або чотири групи (неокласичні, відсутності структурної рівноваги, радикальні й марксистські) [16, с. 9–146]. Іноді за критерій класифікації беруть деякий суто практичний чинник. Наприклад, у Г. Брауна (*G. Braun*) [9, с. 104] зустрічаємо критерій, який дозволяє ділити теорії за чинниками впливу на економічний розвиток: внутрішні, зовнішні, зовнішньо-внутрішні та глобальні чинники.

У вітчизняній економічній літературі для класифікації теорій розвитку переважно використовують

часовий критерій (див. [8, с. 22–23]). Він дозволяє виділити періоди економічного розвитку, демонструючи зв'язок між соціально-економічними явищами й подіями та подальшою появою на цій основі нових економічних теорій, які намагаються не лише пояснити сутність, але і сформулювати рекомендації для подолання бар'єрів на шляху розвитку. Ще одним популярним критерієм класифікації, який використовують українські науковці, є наукові доктрини (напрями економічної думки (див. [1; 3–5; 7]) або підходи до аналізу й методи аналізу (наприклад, [8, с. 14–16]).

Нашу увагу привернула популярна серед закордонних науковців класифікація К. фон Штакельберга (*K. von Stackelberg*) й У. Хане (*U. Hahne*) [19], яка виділяє серед теоретичних концепцій теорії розвитку «згори» й теорії розвитку «знизу». Зауважимо, що ця класифікація, як правило, стосується регіонального та локального розвитку. Однак ми скористалися модифікованим варіантом цієї класифікації й переліком теорій розвитку, запропонованих А. Галонзкою (*A. Gałaska*) в [13; 14], для групування теорій розвитку загалом. Перелік і класифікація досліджуваних нами теорій наведені на рис. 1.

На думку К. Дях (*K. Dyjach*) [12, с. 54], відмінності між теоріями розвитку «згори» та «знизу» пов'язані з різною інтерпретацією чинників/«імпульсів» розвитку. У першому випадку припускається, що розвиток є в певному сенсі екзогенним і розпочинається (ініціюється) з-за меж досліджуваного регіону (країни) або з декількох галузей або центрів регіону, а відтак поширюється на весь досліджуваний простір. У цих концепціях регіон є об'єктом розвитку, а процеси, які відбуваються в ньому, – наслідком створених для нього зовнішніх умов. Основні положення концепцій розвитку «знизу» з'явилися як відповідь на критику практичної неадекватності першого виду моделей. У концепціях розвитку «знизу» звертають увагу насамперед на ендегенні (часто специфічні) чинники, у тому числі нематеріальні, які є в розпорядженні регіональних спільнот. Акцент робиться на виникненні та важливості ініціатив, які походять від локальних спільнот і пов'язані з використанням засобів регіону, зазвичай, за відповідної підтримки з боку більш розвинутих регіонів. Тому зрозуміло, що в основному друга група теорій – це теорії регіонального або локального розвитку. З часу появи цих теорій на повну силу починає звучати проблематика просторових чинників.

У нинішній публікації ми зупинимося лише на першій групі теорій – теоріях розвитку «згори». Розпочнемо з неокласичних моделей, які були історично першими і в яких мова йде про універсальні соціально-економічні механізми та правила функціонування.

Базова класична модель – А. Сміт (A. Smith). Тут процес розвитку розглядається через вплив класичних чинників виробництва (землі, праці та капіталу), вартість яких залежить від ситуації на ринку.

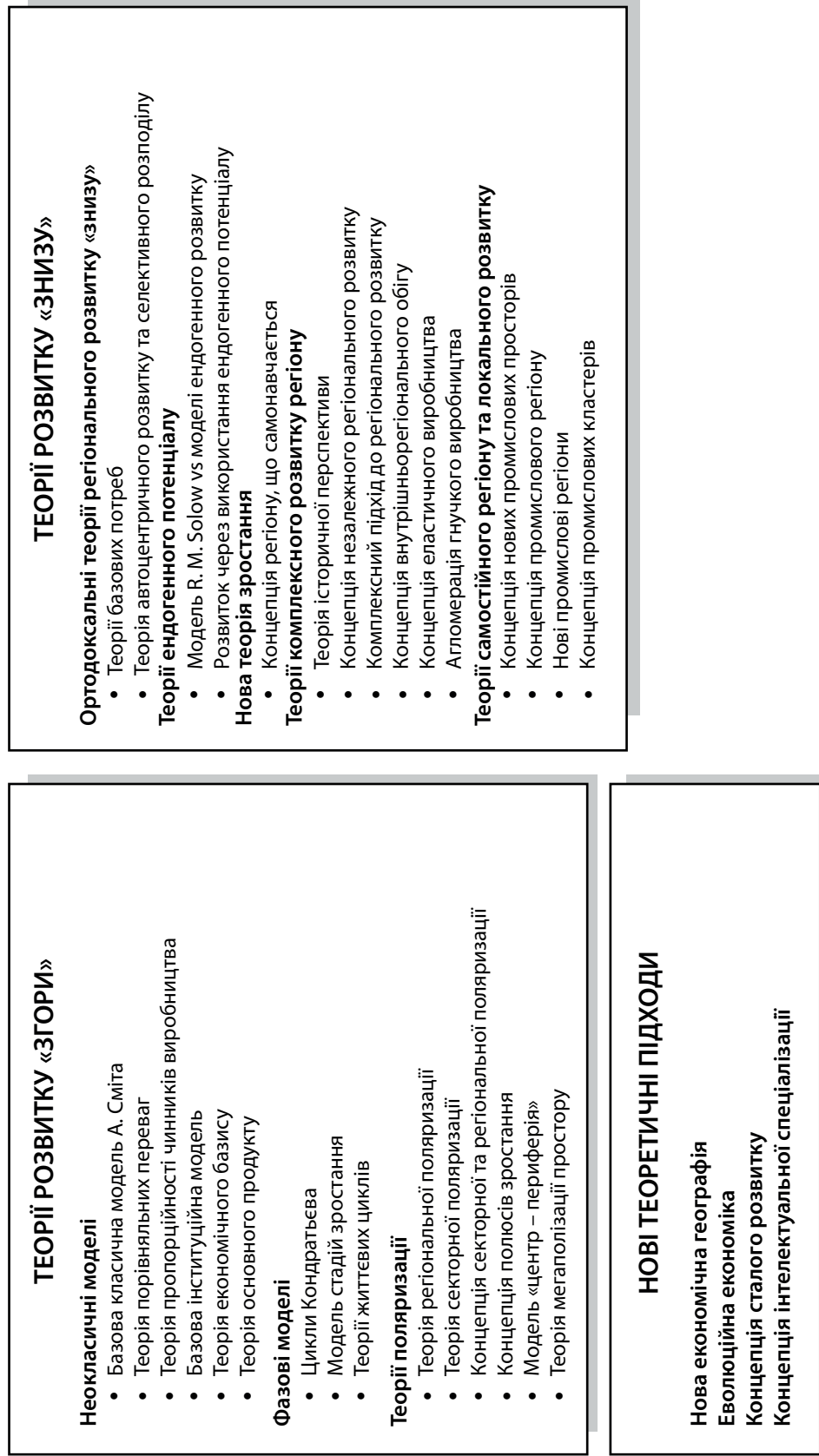

Рис. 1. Типологічні групи концепцій і теорій розвитку

Джерело: авторська розробка на основі [14].

У цій моделі й похідних від неї вважається, що будь-яке втручання держави, яке виходить за межі підтримки вільних ринкових механізмів, є несприятливим для розвитку.

Теорія порівняльних переваг – Д. Рікардо (*D. Ricardo*). У початковій версії (1817) теорія порівняльних переваг акцентує на особливій ролі торгівлі в економічному розвитку: за умови розвитку зовнішньої торгівлі переваги від обміну отримує країна, яка спеціалізується на виробництві певного товару. Теорія звертає увагу лише на мобільність продукції (товару), а не на чинники виробництва, а також на зв'язок між використанням чинників виробництва й конкретною країною/регіоном. На думку Й. Кучевської (*J. Kuczevska*) [17, s. 4], у моделі Д. Рікардо пропозиція є статичною (як і у випадку абсолютних переваг А. Сміта), тоді як попит є динамічним і його треба аналізувати.

Близькою до теорії порівняльних переваг є нова теорія торгівлі. Вона також визнає експортну активність як провідний чинник розвитку країни/регіону [14, s. 19]. Ця діяльність розглядається в контексті глобальної економіки та вказує на те, що переваги експорту можуть стосуватися країн/регіонів, які перебувають на різних рівнях розвитку. Високорозвинені регіони виробляють та експортують товари, що потребують великих капітальних витрат, тоді як слаборозвинені регіони з великими ресурсами дешевої робочої сили спеціалізуються на «виробництві» праці. Концепція також привертає увагу до таких чинників, як розвиток інфраструктури, підтримка фінансових установ, навчальна діяльність, а також до заходів, що поглиблюють спеціалізацію виробництва, підтримують експортну діяльність і вільну торгівлю.

Теорія пропорційності чинників виробництва – Е. Хекшер (*E. Heckscher*) і Б. Олін (*B. Ohlin*) відносить до числа важливих чинників різноманітні (з огляду на пропорційні співвідношення між ними) ресурси країни/регіону. Згідно з теорією багаті на трудові ресурси регіони повинні спеціалізуватися на виробництві трудомістких товарів, а регіони, які мають великий капітал, – на виробництві капіталомістких товарів [12, s. 52].

Базова інституційна модель – Дж. Кейнс (*J. Keynes*). У кейнсіанській моделі [14, s. 20–21], на відміну від припущень раніше розглянутих моделей, передбачається, що навіть в стані економічної рівноваги може мати місце (і зазвичай спостерігається) недовикористання виробничих чинників. Особливо це стосується трудових ресурсів. Повне використання чинників виробництва залежить від попиту, а стійке зростання можливе лише тоді, коли загальний попит збільшується тією ж мірою, що й виробничі потужності (попит відповідає виробництву, а додатковий попит вимагає додаткових інвестицій у виробництво). Таке специфічне применшення ролі ринкових механізмів на користь неринкового втручання веде до висновку:

втручання держави є необхідним для повного використання виробничих чинників, а, отже, для розвитку. Тобто державне втручання є вагомішим, ніж дія ринкових механізмів.

Теорія економічного базису – Д. Норт (*D. C. North*). Головне припущення теорії економічного базису полягає в тому, що розвиток базується на експортній діяльності, а найважливішим чинником, який стимулює його, є зовнішній попит на товари й послуги, що виробляються. Галузі економіки, які працюють на експорт, формують так звану економічну базу. Розвиток цієї бази створює мультиплікативні ефекти, стимулюючи розвиток суміжних галузей, у тому числі ринок місцевих і регіональних послуг. Звідси логічними є пропозиції залучення інвесторів, які виробляють товари на основі передових технологій, підтримка виробництва товарів, призначених для експорту (конкурентоспроможні товари на світових ринках), а також розвиток послуг, які формують технологічні зміни. Проте «лише перший імпульс для розвитку залежить від експорту, а на пізніших етапах він втрачає свою важливість на користь диверсифікації економічних структур» [18, s. 8].

Теорія основного продукту – Г. Інніс (*H. Innes*) пояснює структурні зміни і зрушення та причини економічного зростання. Шлях до розвитку – це поступова спеціалізація виробництва й концентрація на групі конкурентоспроможних на зовнішніх ринках товарів. Причиною зростаючої вигоди від спеціалізації виробництва є, насамперед, скорочення трансакційних витрат, зокрема поліпшення організації виробничого процесу та якості вироблених товарів. Ця теорія вважає за необхідне здійснення органами державної влади заходів, які підтримують спеціалізацію та стимулювання експорту: зменшення трансакційних витрат, інвестиції в інфраструктуру (особливо в комунікації та телекомунікації), зменшення непродуктивних витрат на дослідження та інновації, підтримка усіляких тренінгів, консультацій, що сприяє розвитку фінансових установ і ринку послуг відповідного бізнес-середовища [15, s. 27].

Наступна підгрупа теорій – це так звані *фазові моделі*. У своїй основі всі вони мають твердження, що процес розвитку відбувається не лінійно, а у вигляді певних фаз. Це підтверджує історичний аналіз соціально-економічних процесів. Аналіз свідчить, що соціально-економічний розвиток у різних просторових масштабах характеризується певними закономірностями змін у часі, які автори й намагалися виявити. Розглянемо три групи моделей цього виду: моделі на підставі циклів змін кон'юнктури Кондратьєва, модель стадій У. Ростоу й теорію життєвих циклів.

Цикли Кондратьєва. На підставі історико-економічних досліджень М. Кондратьєв визначив довгі цикли зміни кон'юнктури тривалістю 50–60 років,

а в рамках цих періодів ідентифікував коливання меншої тривалості. Дослідник дійшов до висновку, що причинами економічних циклів кон'юнктури довгої тривалості є почергові зношування, заміна і розширення інфраструктурних елементів основного капіталу (техніка, технології, транспортні засоби тощо). Відповідно це вимагає чимало часу і значних витрат. Поштовхом до здійснення змін є технічний прогрес, за яким в унісон слідує хвиля. Далі концепція була розвинена Й. Шумпетером (*J. Schumpeter*), який, посилаючись на періодизацію М. Кондратьєва, виділив три довгі хвилі кон'юнктури, часові межі яких визначаються фактом появи кардинальних техніко-технологічних змін [14, s. 23–24].

Модель стадій зростання – У. Ростоу (*W. Rosstow*). У. Ростоу (1960) сформулював так звану теорію стадій економічного зростання. Спостерігаючи за економічним розвитком із позиції галузей/секторів економіки, він звернув увагу на динаміку так званих «провідних секторів», які стимулюють розвиток інших секторів промисловості. Визначивши «провідні сектори», дослідник виділив стадії цивілізаційного зростання. За різними джерелами, цих стадій може бути 4, 5 і навіть 6. Опис п'яти послідовних стадій зростання У. Ростоу представлена, зокрема, у [6, с. 23–24].

Теорії життєвих циклів – Р. Вернон (*R. Vernon*). Згідно з цією теорією економічний розвиток істотно залежить від етапів «життєвого циклу» продукту (товару): поява нового продукту, технічне вдосконалення, стандартизація виробництва. Технологічна інноваційність і просування нової групи товарів і послуг є найважливішими чинниками економічного розвитку. Виробництво нового асортименту продукції (науково-дослідна база, ринкова інформація, маркетинговий інструментарій, вимогливий і широкий ринок збуту) розпочинається у високорозвинених країнах/регіонах. На другому етапі продукція поліпшується й експортується за межі країни/регіону. На третьому етапі створюється стандартний продукт, виробництво якого вже може бути передане менш розвиненим країнам/регіонам, де є хоча й менший за розміром внутрішній ринок, але водночас є дешева робоча сила. Теорія передбачає наявність диспропорцій у розвитку країн/регіонів і навіть їхнє поглиблення через нерівномірність розвитку технологічного прогресу. Наслідком стає розміщення на периферії простих фаз виробничого процесу, що робить ці країни/регіони все більш залежними від розвинених країн/регіонів [14, s. 24–25].

У певному сенсі продовженням фазових теорій є *теорія поляризації*. Їхні творці переконані в існуванні тенденції поляризації економічної активності в соціально-економічному просторі. В основі теорій закладено твердження, що стани нерівноваги, які виникають на кожному циклі, прискорюють циклічно нагромаджений процес розвитку.

У кінцевому підсумку це призводить до виникнення ще більших диспропорцій/відмінностей, тобто секторної або регіональної поляризації.

Теорія регіональної поляризації – Г. Мюрдаль (*K. Myrdal*). Як пише Л. Пентак (*L. Piętak*) [18, s. 9], автор теорії виходив із того, що дії ринкових механізмів швидше спричиняють поглиблення міжрегіональних відмінностей, ніж їхнє нівелювання. Міграція робочої сили, приплив капіталу, вільний ринок впливають на активізацію чинників виробництва в багатих країнах/регіонах. Просторова нерівномірність у поточному періоді є наслідком дії політичних, економічних, соціальних і культурних чинників розвитку в попередньому тривалому історичному періоді. З плином часу відмінності поглиблюються й накопичуються. До того ж, як правило, розвиток одного регіону пов'язаний зі стагнацією іншого, що становить сутність механізму «замкненого кола». Багаті регіони мають шанси економічно зростати щораз швидше, а на слаборозвинені регіони чекає поступова стагнація й регрес механізму «замкненого кола». Тому органи державної влади повинні втручатися в усі сфери життя країни й регіонів задля підтримки розвитку.

Теорія секторної поляризації – Й. Шумпетер (*J. Schumpeter*). Й. Шумпетер розглядав соціально-економічні зміни як результат інноваційного процесу, який відбувається постійно змінюваними темпами. Дослідник розрізняв так звані базові інновації, до яких відносив технічні досягнення, що періодично з'являються. Вони тягнуть за собою появу інновацій іншого виду – похідних, а ті, зі свого боку, детермінують формування специфічної структури секторної економіки. Сформована в такий спосіб структура не змінюється до появи чергових базових інновацій.

На думку дослідника, періоди появи базових інновацій разом із похідними та подальше формування ними структури секторів економіки утворюють періоди довгих хвиль кон'юнктури. Процес заміни старих базових інновацій разом із відповідними похідними інноваціями відбувається шляхом генерування нових базових інновацій. Старіючи, домінуючі старі сектори, поступово втрачають свою роль і зникають. Стосується це не лише матеріальної бази, але й соціальних структур, які її формують і підтримують. Описаний процес Й. Шумпетер називає процесом творчої деструкції (руйнування) через інновації [14, s. 26–27].

Концепція секторної та регіональної поляризації – А. Хіршман (*A. Hirschman*). Згідно з концепцією, економічний розвиток є незбалансованим, а зростання концентрується в так званих географічних центрах зростання. Поляризація відбувається як у галузевому, так і в регіональному розрізах. Досягти просторової рівномірності розвитку неможливо, незважаючи на те, що розвиток із часом поширюється на райони, що примикають до центрів зростання. Найбільш оче-

видними аргументами на доказ цього є обмеженість ресурсів і просторове розмаїття потреб регіонів. «Зростання припускає розмаїття й достатність саме тих ресурсів, нестача яких служить причиною відсталості» [2, с. 50].

Концепція полюсів зростання – Ф. Перру (F. Perroux). Концепція побудована на припущенні, що економічний розвиток зосереджений у найбільших підприємствах, найбільш розвинених секторах економіки та галузях промисловості, тобто полюсах зростання економіки. «Полюс зростання – це своєрідний генератор нововведень..., але їхня дифузія забезпечує вагомий економічний ефект.

Одна з відмінностей концепції Ф. Перру від Й. Шумпетера полягає в тому, що для Перру важливо не стільки самі нововведення, скільки їхня дифузія в супутні, хай навіть і дрібні, удосконалення, невеликі інновації» [2, с. 50]. З часом автор поширив принцип полюсів зростання на регіони, маючи на увазі концентрацію в регіонах провідних секторів і галузей. Ці полюси домінують над іншими осередками й залежать від відповідної промислової й комерційної політики. Задля реалізації ефективної політики розвитку прихильники концепції рекомендують використовувати чинники, які зміцнюють наявні або створюють нові полюси зростання та розвивають мережу комунікації між домінуючими центрами і навколишнім середовищем.

Модель «центр – периферія» – Дж. Фрідманн (J. Friedmann). Прихильники концепції виходять із того, що виробництво найбільш конкурентних товарів і послуг розміщується в найбільш розвинених регіонах, в основному, у центрах цих регіонів. Економічні центри в регіонах на периферії домінують не лише в економічній, але й у політичній та культурній сферах. Однак вони сприяють розвитку периферії. Модель пов'язує потенціал розвитку з такими чинниками, як стимулювання розвитку, що спирається на регіональні центри зростання, розбудову інфраструктури, підтримку розвитку центрів у менш розвинених регіонах із боку глобальної економіки. Серед прихильників теорії немає консенсусу щодо формування центрів. Одні вважають розвиток динамічним процесом, який залежить від змінюваних умов (нові технології, галузі промисловості), що робить можливим утворення нових центрів на периферії. Інша група експертів дотримується думки, що просторова диференціація, яка виникла раніше та існує у формі протиставлення «центр – периферія», збережеться незмінною протягом тривалого історичного періоду. Однак сьогодні щораз більше вчених говорить, що залежність «центр – периферія» поступово послаблюється з огляду на зменшення ролі найближчого (безпосереднього) оточення, а головним чинником розвитку стають сучасні «непросторові» мережні зв'язки між центрами [14, с. 28–29]. Дж. Фрідман виділяє на національному рівні чотири стадії розвитку [6, с. 140].

Теорія мегалізації простору – М. Кастельс (M. Castells). Теорія передбачає, що на межі ХХ–ХХІ ст. процес економічного розвитку відбувається надзвичайно різноманітно. Його основними осередками (центрами) є метрополії та технополіси, і меншою мірою – інші традиційні центри зростання, наприклад промислові регіони, агломерації. Прихильники теорії вважають, що метрополії та технополіси домінують у світовому економічному просторі. Вони концентрують у собі найбільший і найефективніший економічний, фінансовий та інноваційний потенціали. На думку автора, сучасні метрополії є імовірніше пов'язані економічно з іншими світовими центрами метрополії, аніж зі своїм безпосереднім оточенням. Модель використовує концепцію мережних зв'язків, у якій обмін ресурсами, що визначають розвиток, відбувається між основними вузлами (центрами) мережі [14, с. 29].

ВИСНОВКИ

Кожна теорія розвитку наводить деяку модель уявлень про розвиток, яка відповідає особливостям і структурі економіки, що склалася на момент створення моделі. Відмінності між теоріями виникають не лише з базових припущень, але й від ролі, яка відводиться окремим чинникам зростання. З цієї причини практично неможливо використовувати теорії розвитку відокремлено, а адекватне пояснення проблем і перспектив розвитку вимагає розглядати теорії розвитку в сукупності. Тільки різнобічний теоретичний підхід може стати належною основою для подальшого вивчення чинників, що стимулюють економічний розвиток країни/регіону.

У дослідженні розглядаються так звані теорії розвитку «згори», у яких припускається, що розвиток розпочинається (ініціюється) з-за меж досліджуваного регіону (країни) або з декількох галузей або центрів регіону, а відтак поширюється на весь досліджуваний простір. Ці теорії дають пояснення універсальних соціально-економічних механізмів розвитку (неокласичні базові моделі), тлумачать розвиток як нелінійний процес, який розглядається як сукупність фаз (фазові моделі), описують тенденції диференціації й поляризації економічної активності в соціально-економічному просторі (теорії поляризації). ■

ЛІТЕРАТУРА

- Вітер І. І.** Концепції економічного розвитку за умов глобалізації // Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку : зб. матеріалів Всеукраїнського «круглого столу» (10.11.2016 р.). Київ : КНЕУ, 2016. С. 97–102.
- Гаджиев Ю. А.** Зарубежные теории регионального экономического роста и развития. *Экономика региона*. 2009. № 2. С. 45–62.
- Гайдай Т.** Еволюція концептуально-методологічних основ теорії інституційних змін. *Економіка*. 2014. № 11. С. 13–17.

4. Дегтярєва І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. *Вісник НАДУ*. 2010. № 4. С. 141–148.

5. Івченко Є. А. Теоретичні аспекти та закономірності трансформаційних процесів в економіці на макrorівні. *Ефективна економіка*. 2014. № 12, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=5830>.

6. Смаль В. В. Основні науково-методологічні підходи до концептуалізації структурної трансформації економіки на стадії постіндустріального розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки*. 2014. Вип. 1. С. 20–35.

7. Хоменко Я. В. Генезис теорії економічного зростання. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2007. № 18 (91). С. 86–92.

8. Шинкарук Л. В., Бевз І. А. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток. Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2015. 304 с.

9. Braun G. Nord Süd Konflikt und Dritte Welt. Schöningh : Paderborn, 1991. 260 s.

10. Deszczyński P. Nauki ekonomiczne wobec problemów globalizacji gospodarki światowej implikacje dla krajów rozwijających się // Nauki Ekonomiczne. Stylizowane fakty a wyzwania współczesności, IX Kongres Ekonomistów Polskich, PTE (Warszawa, 28–29 Listopada 2013 r.). Warszawa, 2015. URL: [http://www.ptc.pl/kongres/referaty/Deszczyński Przemysław/](http://www.ptc.pl/kongres/referaty/Deszczyński%20Przemysław/)

11. Deszczyński P. Przestrzeń i czas jako determinanty polityki gospodarczej. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. 2009. Nr. 1. S. 89–103.

12. Dyjach K. Teorie rozwoju regionalnego wobec zróżnicowań międzyregionalnych. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*. 2013. Vol. XLVII, 1. Sectio H. S. 49–59.

13. Gałaska A. Procesy społeczno-gospodarcze na poziomie lokalnym. Zróżnicowania i długookresowe trendy zmian przestrzennych w Polsce. Warszawa : Oficyna Wydawnicza SGH, 2013. 501 s.

14. Gałaska A. Teoretyczne podstawy rozwoju regionalnego – wybrane teorie, czynniki i bariery rozwoju regionalnego. *Teoretyczne Studia BAS*. 2017. Nr. 1 (49). S. 9–61.

15. Grosse T. G. Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego. *Studia Regionalne i Lokalne*. 2002. Nr. 1 (8). S. 25–48.

16. Krasucki Z. Współczesne teorie rozwoju krajów gospodarko słabiej rozwiniętych. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1996. S. 9–146.

17. Kuczevska J. Regionalne przewagi skonstruowane. Relacje biznes instytucje badawczo-rozwojowe w województwie pomorskim. *Analizy i Opracowania KEIE UG*. 2011. Nr. 6 (009). 20 s.

18. Piętak Ł. Przegląd teoretycznych koncepcji rozwoju regionalnego. *Acta Universitatis Lodzianis. Foliao Economica*, 2014. Nr. 5 (306). S. 5–28.

19. Stackelberg K. von, Hahne U. Teorie rozwoju regionalnego // Rozwój ekonomiczny regionów. Rynek pracy. Procesy migracyjne. Polska. Czechy. Niemcy / Red. S. Golinowska, Zeszyt nr 1616. Warszawa : IPISS, 1998. S. 55–106.

REFERENCES

Braun, G. *Nord Süd Konflikt und Dritte Welt*. Schöningh: Paderborn, 1991.

Dehtiarjova, I. "Teorii rehionalnoho rozvytku ta yikh ewolutsiia yak osnova suchasnoho rehionalnoho upravlinnia" [Theories of regional development and their evolution as the basis of modern regional governance]. *Visnyk NADU*, no. 4 (2010): 141-148.

Deszczyński, P. "Nauki ekonomiczne wobec problemow globalizacji gospodarki swiatowej implikacje dla krajow rozwijajacych sie". *Nauki Ekonomiczne. Stylizowane fakty a wyzwania wspolczesnosci*, IX Kongres Ekonomistow Polskich. [http://www.ptc.pl/kongres/referaty/Deszczyński Przemysław/](http://www.ptc.pl/kongres/referaty/Deszczyński%20Przemysław/)

Deszczyński, P. "Przestrzen i czas jako determinanty polityki gospodarczej". *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, no. 1 (2009): 89-103.

Dyjach, K. "Teorie rozwoju regionalnego wobec zróżnicowan międzyregionalnych". *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*. Vol. 47 (2013), sectio H: 49-59.

Gadzhiev, Yu. A. "Zarubezhnyye teorii regionalnogo ekonomicheskogo rosta i razvitiya" [Foreign theories of regional economic growth and development]. *Ekonomika regiona*, no. 2 (2009): 45-62.

Galaska, A. "Teoretyczne podstawy rozwoju regionalnego - wybrane teorie, czynniki i bariery rozwoju regionalnego". *Teoretyczne Studia BAS*, no. 1 (49) (2017): 9-61.

Galaska, A. *Procesy społeczno-gospodarcze na poziomie lokalnym. Zróżnicowania i długookresowe trendy zmian przestrzennych w Polsce*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, 2013.

Grosse, T. G. "Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego". *Studia Regionalne i Lokalne*, no. 1 (8) (2002): 25-48.

Haidai, T. "Evolutsiia kontseptualno-metodolohichnykh osnov teorii instytutsiinykh zmin" [Evolution of conceptual and methodological foundations of the theory of institutional changes]. *Ekonomika*, no. 11 (164) (2014): 13-17.

Ivchenko, Ye. A. "Teoretychni aspekty ta zakonirnosti transformatsiinykh protsesiv v ekonomitsi na makrorivni" [Theoretical aspects and regularities of transformational processes in the economy at the macro level]. *Efektivna ekonomika*. 2014. <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=5830>

Khomenko, Ya. V. "Henezys teorii ekonomichnoho zrostannia" [Genesis of the theory of economic growth]. In *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, 483-494. Donetsk: DonNTU, 2011.

Krasucki, Z. *Współczesne teorie rozwoju krajow gospodarko słabiej rozwiniętych*. Gdansk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 1996.

Kuczevska, J. "Regionalne przewagi skonstruowane. Relacje biznes instytucje badawczo-rozwojowe w wojewodztwie pomorskim". *Analizy i Opracowania KEIE UG*, no. 6/2011 (009) (2011).

Pietak, L. "Przegląd teoretycznych koncepcji rozwoju regionalnego". *Acta Universitatis Lodzianis. Foliao Economica*, no. 5 (306) (2014): 5-28.

Shynkaruk, L. V., and Bevz, I. A. *Strukturalni transformatsii v ekonomitsi Ukrainy: dynamika, superechnosti ta vplyv na ekonomichnyi rozvytok* [Structural Transformations in the Ukrainian Economy: Dynamics, Contradictions and Impact on Economic Development]. Kyiv: In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrainy, 2015.

Smal, V. V. "Osnovni naukovo-metodolohichni pidkhody do kontseptualizatsii strukturalnoi transformatsii ekonomiky na stadii postindustrialnoho rozvytku" [The main scientific and methodological approaches to the conceptualization of the structural transformation of the economy at the stage of post-industrial development]. *Naukovi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Heohrafichni nauky*, no. 1 (2014): 20-35.

Stackelberg, K. von, and Hahne, U. "Teorie rozwoju regionalnego" In *Rozwoj ekonomiczny regionow. Rynek pracy. Procesy migracyjne. Polska. Czechy. Niemcy*, 55-106. Warszawa: IPISS, 1998.

Viter, I. I. "Kontseptsii ekonomichnoho rozvytku za umov hlobalizatsii" [Concepts of economic development in the conditions of globalization]. In *Suchasni ekonomichni teorii: istoriia, metodolohiia ta perspektyvy rozvytku*, 97-102. Kyiv: KNEU, 2016.